

På bunden af middelalderarkæologens sjæl

Et essay om identitet

af Camilla Post, Cand. mag., Middelalderarkæologi

Det var først da Spørge-Jørgen blev smidt i seng på grund af sine flabede spørgsmål, at de mere fornuftige spørgsmål dukkede op. Nogenlunde på samme måde føltes det også for indlæggets forfatter, da hun efter specialet indså, at hun måtte afklare en hel række spørgsmål til sig selv og det fag, hun var uddannet i. Hvorfor valgte hun middelalderarkæologien? Hvad skal middelalderarkæologer egentlig bruges til? Hvorfor er det så vigtigt at studere middelalderen arkæologisk? Hvad er dens berettigelse i dagens samfund? Forhåbentlig kan indlægget inspirere til flere spørgsmål end svar – er tiden mon kommet til at få sat en diskussion i gang?

Tankeprocessen blev sat i gang mens jeg var specialestuderende. Efter aflevering af speciale og farvel til velkendte, trygge rammer på universitetet måtte jeg ud i en museumsverden, som jeg synes, jeg havde lidt svært ved at se mig selv som en del af. Fra universitetet havde jeg en ide om, at museumsverdenen var noget helt anderledes og nærmest fremmed i forhold til de universitetsfag, jeg var uddannet i. Som studerende levede jeg i en anden verden, derinde bag de trygge universitetsmure. Måske er det normalt med en overgangsperiode, men for mig trivedes forvirringen ganske fortræffeligt i det vakuum, der opstod efter de endte studier. Det var som at træde ud af sig selv, og som en sjæl i skærsilden for jeg forvildet rundt, mens jeg gang på gang blev konfronteret med min identitet som middelalderarkæolog. Spørgsmålene havde ligget og rumlet i et stykke tid: Hvad ligger der egentlig og putter sig på bunden af min middelalderarkæologiske sjæl? Hvad er det for en arkæologisk identitet jeg fandt og opbyggede på universitetet, og som efter studiet stadig er i spil?

Det var en forhistorisk kollega, der første gang konfronterede mig med mig selv: Hvad skal man bruge middelalderarkæologer til? Jeg finder nok aldrig ud af, hvorfor lige netop jeg skulle have det spørgsmål, men jo mere jeg tænkte over spørgsmålet, og over hvad middelalderarkæologer skal bruges til, og hvad der egentlig definerer dem, blev jeg mere og mere forvirret over min arkæologiske identitet. Det blev mere og mere uoverskueligt. For jo mere jeg tænkte over hvad, og hvem jeg er, jo flere lige så umulige og irriterende spørgsmål fulgte der efter.

Hvorfor dog?

Hvorfor blev jeg middelalderarkæolog? Der må jo have været et eller andet der gav mening, dér midt i galskaben. Hvis jeg tænker tilbage på de sidste to opgaver, jeg skrev på universitetet, så begrundede jeg ofte mit valg af emner eller problemformuleringer med personlige indgangsvinkler, fordi mine begrundelser var personlige. For eksempel skrev jeg i indledningen til mit speciale (Menneske og landskab – Fur i middelalderen), at valget af emne var motiveret af og i mig selv. Jeg ville forsøge at forstå sammenhængen mellem menneske og landskab, for når jeg tænker på, hvem jeg er, dukker der ofte billeder af kendte landskaber op. Der er huse, mennesker og udsnit af landskaber, der fremkalder en form for tryghedsfølelse og personlig ro. Jeg eksisterer i en sammenhæng.

Så hvorfor lige akkurat middelalderarkæolog i stedet for klassisk arkæolog eller historiker? Jeg startede med at studere middelalderarkæologi, fordi det gav mening for mig at vide, hvor jeg kom fra. Jeg havde brug for en historie, så jeg kunne forstå det samfund, jeg levede i. Valget var nok også betinget af, at jeg ville forstå det jeg var omgivet af. Jeg spurgte for nylig en kollega om, hvorfor han valgte at studere forhistorisk arkæologi, og han sagde, at der i hans valg af studieretning nok var et vist element af eskapisme i valget af en historisk tilgang til at finde sig selv. Og måske er det det alle arkæologer dybest set er: virkelighedsfjerne, nostalgiske mennesker, der har brug for modpolen som analytisk greb til at forstå sin egen tid? Måske ligger der en eskapist på bunden af den arkæologiske sjæl?

Valget af studieretning handlede nok mere om min egen identitet, end jeg først egentlig ville vide af. På en eller anden måde konfronterer og sammenligner jeg mig selv med en anden tid og et andet slags samfund, for derigennem bedre at kunne forstå mig selv, og det samfund jeg lever i. Men helt ærligt: alle de her flotte ord er ren eftertænkning. De er mest af alt et forsøg på at legitimere valget af studieretning efter mit valg var truffet, og jeg er færdigguddannet (!). Faktisk er det noget jeg lige har fundet på. Den rigtige historie er langt mere kedelig: Da jeg skulle vælge studie, var jeg nok mere drevet af nysgerrighed end af klart formulerede tanker. Det var i høj grad et ubevidst valg for mig at blive middelalderarkæolog. Jeg følte bare, at det gav mening at studere det fag. Et eller andet skulle man jo studere. Rørende og kedeligt banalt, men sandt.

Når jeg har ledt efter personlige grunde og motivationer i arkæologiske fagbøger og artikler, så er det meget få der motiverer deres interesse personligt. Gad vide hvorfor det er så svært at finde den? Er det ikke legitimt at begrunde sit faglige valg personligt? Eller synes de fleste måske, at det er fjollet og irrelevant (eller måske direkte uvidenskabeligt?) at inddrage deres egen person i en videnskabelig sammenhæng? De følelsesmæssige, underbevidste grunde, der ligger bag valget af studie, bliver i mange indledninger kombineret med og måske gemt bag andre mere rationelle og faglige begrundelser. De faglige begrundelser blev forment i løbet af studietiden, jo mere jeg fandt min identitet på et mere fagligt formuleret og rationelt plan. Men mine personlige ambitioner og følelser blev mere eller mindre ubevidst kombineret med faglige statements. Jeg lærte at tænke kritisk, men på samme tid fornemmede jeg, at jeg blev forment og rettet ind i en ganske bestemt måde at tænke på, som eksisterede indenfor traditionen. Ak ja, hvad gjorde (og gør) jeg ikke for at høre til et sted og få en akademisk identitet? Måske endda på bekostning af åbenhed og fordomsfrihed?

I den anden ende af 'hvorfor' ligger i det faglige og grænser op til faget selv, samfundet og dermed ofte også det politiske: Et (sjældent?) eksempel på den personlige motivation, som blandes med et samfundspolitisk og fagligt perspektiv, er dette citat fra Else Roesdahls tiltrædelsesforelæsning fra 1996,

hvor hun begrundet formålet med at lave udstillingen 'Viking og Hvidekrist' på denne måde:

"Den (udstillingen) faldt sammen med EU-afstemningen 1992, og mit sigte med udstilling og katalog var at belyse dels periodens nordiske kultur, men også hvordan man førhen, nemlig i vikingetid og ældre middelalder, med held håndterede problemer med massiv europæisk kulturpåvirkning. Det var højaktuelt." (Roesdahl 1997:46)

'Politisk arkæologiske' statements findes også rundt omkring i andre indledninger. Jeg synes det er ret interessant, hvordan hun argumenterer for, at middelalderarkæologien har en berettigelse i dagens samfund. Implicit ligger der efter min mening også et dannelsesperspektiv, ikke bare dannelse af middelalderarkæologen, men også af den danske befolkning, og på den måde bliver middelalderarkæologien et slags mentalt magtinstrument. Og sådan må det vel være, når middelalderarkæologien kræver en plads og berettigelse i samfundet? Den personlige og faglige identitet bliver sat ind i en samtidighed, der skal skabe opmærksomhed, synlighed, og derved berettigelse og mening. Men det er vel også en vanskelig vej at færdes på: hvor meget kan vi forstå af fortiden ud fra nutidens mere eller mindre bevidste præmisser? Derfor virker det for mig måske også lidt bagvendt, at middelalderarkæologen (undskyld den grove generalisering!) gemmer sig mellem linjerne på sin egen tekst, og ikke viser sig som den skabende og drivende kraft hun er. Eller måske skulle alle middelalderarkæologer sætte sig ned i en rundkreds på et øde sted og over en forlænget weekend bedrive lidt selvcentrering på et dybere plan? Hvordan finder man ellers ud af, hvad der ligger på bunden af vores egen og den samlede middelalderarkæologiske sjæl? Kunne det tjene et formål? At få afklaret alle de spørgsmål om 'hvorfor' en gang for alle, i hvert fald for nu?

Middelalderarkæologi er middelalderarkæologi er middelalderarkæologi!¹

Men tilbage til udgangspunktet: hvorfor er det vigtigt at have en middelalderarkæologi i Danmark? Hvorfor kan forhistorisk arkæologi ikke lige så godt beskæftige sig med middelalderen også? For nogle er det måske et kættersk spørgsmål, men som

studerende var jeg vist ikke i tvivl: Faget skulle udvikles, fordi det var vigtigt, og fordi det gav én plads i det faglige fællesskab. Et fællesskab som jeg naturligvis gerne ville være en del af. Min identitet blev knyttet stærkt sammen med faget på en måde, jeg bagefter synes, faktisk er lidt skræmmende. Jeg tror, der var (er!) en lille korstogsridder i mig, der havde brug for en sag og en mission for at blive en del af noget større. Jeg kunne mærke (eller var det noget, jeg måtte fortælle mig selv?), at jeg kunne ændre og være med til at videreudvikle noget, der lå udenfor mig selv. Noget samfundet havde brug for.

Men det blev aldrig formuleret, endsige diskuteret. Og det måske lidt mærkelige er, at det var først da jeg skrev speciale, og måtte indse, at nu var mine studenterdage snart ovre, at jeg begyndte at se udad, og begyndte at spørge mig selv om den dybere mening med det, jeg havde brugt mere end fem år af mit liv på.

Jeg husker ikke, at fagets berettigelse rigtig blevet sat til diskussion indenfor fagets fire vægge, heller ikke som led i uddannelsen. Når man skal berettig sin uddannelse i et samfund, der ikke ved meget om middelalderen i Danmark, så er det vel vigtigt at skærpe og bevidstgøre argumenterne for fagets eksistens og berettigelse inden for faget selv? Jeg tror, det kunne hænge sammen med, at man på studiet *er* og eksisterer i kraft af studiet. Udenfor fagets fysiske rammer *er* man ikke automatisk. Her stiller andre mennesker (alle slags!) spørgsmål til faget og dets berettigelse og relevans. Og det er bestemt ikke rart, at skulle stå og ligne et spørgsmålstegn, og fremstamme et eller andet vagt og uforståeligt, som 'det er jo vigtigt, fordi at øh... – det er vigtigt at kende sine rødder, fordi at man jo, øh jeg mener, historie er vigtig for at vide, hvem man er...' Mens man ubehjælpsomt forsøger at forklare sig, får man ret hurtigt flakkende og undvigende øjne. Og man bliver ofte også mødt af et par sådanne... Det næste man tænker er som regel noget i stil med: "Vorherre bevares, hvor pinligt!" Eller: 'Sikke et fjols', og det er tit sagt til sig selv.

Hvorfor diskuterer man ikke relevans og berettigelse i et større perspektiv? Er middelalderarkæologien bange for sit eget spejlbillede? Er vi bange for den faglige og politiske identitet en afklaring kan forpligte os til? Med alle de dilemmaer og øget

diskussion det kan medføre. Hvem bestemmer, hvordan middelalderen skal bruges i nutiden? Og hvem bruger den rigtigt, og hvem bruger den forkert? Brian Mikkelsen brugte middelalderen til at lægge afstand fra det muslimske tørklæde og blæse til politisk værdikamp, og Else Roesdahl brugte i sin udstilling arkæologien til at øge forståelsen for indvandringens universelle karakter. På den måde brugte hun det arkæologiske kildemateriale til at vise, at et ca. 1000 år gammelt kildemateriale har en (direkte?) reference til dagens samfund. Om middelalderen virkelig kan holde til at blive brugt politisk, hvad enten det er fagfolk eller udenforstående, der gør det, det er forbandet svært at afgøre. Og er det virkelig nødvendigt at diskutere det?

For mig at se hænger berettigelsen af faget sammen med, hvad middelalderarkæologien er. Hvad er det middelalderarkæologien kan bidrage med i det store vidensprojekt om vores fortid? At jeg også skal bakse med det spørgsmål efter universitetsstudierne er færdige, virker mærkeligt omvendt, burde man ikke allerede som studerende vide, hvad der ligger på bunden af den middelalderarkæologiske sjæl?

Nede på bunden

Den canadiske professor og kommunikationsteoretiker Marshall McLuhan hævdede: 'the medium is the message' (Marshall McLuhan 2003: 129-138). Så hvis mediet repræsenterer den der bruger mediet, bliver det måske nemmere at finde ud af, hvad der definerer og former middelalderarkæologien?

På afdelingens hjemmeside findes en kort beskrivelse af fagets indhold:

Faget middelalder- og renæssancearkæologi arbejder med vikingetidens, middelalderens og renæssancens kulturudvikling i Skandinavien med særligt henblik på Danmark og Europa. Det sker især gennem studiet af de materielle levn over og under jorden, i vandet og i museernes samlinger og arkiver.²

Der undervises inden for et kronologisk felt, der spænder fra vikingetiden til renæssancen. Danske forhold er det centrale, men med udblik til Norden og det øvrige Europa. Det faglige tyngdepunkt ligger på udvalgte emner som kirker og klosteranlæg, byer og borge, landbebyggelse, levevilkår, religionsskifte samt emner inden for genstands- og teknologiforskning.²

Så kort og fornemt præcist bliver middelalderarkæologien præsenteret. Medierne for middelalderarkæologens studier er perioden og de materielle levn (forstået meget bredt, dvs. skriftlige arkivalier også forstås som et materielt levn). Middelalderarkæologer er grundlæggende velbevandret i alt lige fra Åby-krucifiksets fremstilling, ikonografi og betydning i forhold til udviklingen af Jesusfremstillinger og religionens betydning for samfundets transformation til latriners indhold... De kan meget og kan meget forskelligt, og har ligesom alle andre forskellige interesser og præferencer. Det betyder selvfølgelig ikke, at middelalderarkæologen ved alt om vikingetid, middelalder og renaissance. Men det betyder heller ikke, at de ikke ved noget som helst. Middelalderarkæologer er vel traditionelt især blevet defineret af byarkæologien, der oftest omtales som fagets kerne. Men heldigvis er skellet mellem by- og landarkæologi langsomt ved at udviske sig. Og ligesom forhistorikere ofte har deres præferencer for en bestemt periode i oldtiden, så kan middelalderarkæologer også være mere interesserede i fx teglovne på Samsø eller benfragmenter fra latriner. Det betyder jo bare ikke, at de ikke også kan andet...

Perioden, middelalderarkæologen arbejder med, er speciel ved, at den indeholder samtidige skriftlige kilder, og det (sammen med fagets egen historie) former middelalderarkæologien, så den bliver anderledes end andre arkæologiske fagdiscipliner på en række punkter: Arkæologiens præmisser ændres i overensstemmelse med mediet, der bliver studeret, og det ændrer selve faget og det mentale gods, der bliver produceret i det. Middelalderarkæologien er vokset ud af andre fag: traditionelt set især historie og kunsthistorie (med arkitekturhistorie), men også naturvidenskaben, stednavne og kort er repræsenteret. Det er for mig at se en stor styrke at kunne kommunikere med andre fag, når man skal ud i en museumsverden, der indeholder forskellige fagdiscipliner. Tværfagligheden ligger indlejret i faget – det giver perspektiv, og det giver god mening. For der er ikke rigtig andre fagdiscipliner, der beskæftiger sig med middelalderen på denne måde. Så det er en stor del af middelalderarkæologiens berettigelse og relevans.

Middelalderarkæologien udfylder det tomrum, der ikke kan udfyldes af hverken den forhistoriske

arkæologi eller historiefaget. Perioden i Danmarks historie, hvor mange kim til det moderne Danmark blev lagt, og hvor brudfladerne mellem gammelt og nyt for alvor begynder at blive synlige; den periode kan man ikke overlade til enten arkæologien alene eller historien. De må kombineres med alle de fag, der kan bidrage til periodens forståelse og relevans.

Det er vigtigt at studere middelalderen arkæologisk, fordi der ikke er andre uddannelser i dagens Danmark, der på samme måde tilgodeser middelalderen, og de genstandsgrupper, der definerer den. Det er for mig at se middelalderarkæologiens berettigelse i forhold til de andre arkæologiske fag. Studiet af middelalderen er ikke kun at snitte stolpehuller fra middelalderen. At studere middelalderen arkæologisk betyder for mig at tage hele traditionen og den opbyggede viden med sig ud på udgravningen og at bruge den aktivt. Men giver det mening udenfor den akademiske verden? Jeg vil helst ikke være den almindeligt interesserede, der besøger en udgravning og få serveret 10 minutter med akademisk eksistensberettigelse – jeg ville blive skræmt fra vid og sans!

Så hvad gør man udenfor murene som middelalderarkæolog? Hvad er middelalderarkæologiens berettigelse i dagens samfund? Else Roesdahl giver et bud:

Det er tit sagt, at vi i dag, midt i internationaliseringen og EU med videre, lever i et 'regionernes Europa, hvor også de gamle' lande – selv lande så gamle som Danmark, har brug for at kende egen fortid og rødder. Der er brug for identitet – og i dag hos os måske mere for identitet end for rødder. For vi skal ikke flytte flere grænser under vore himmelstrøg. Vi har ikke længere brug for at påkalde os en 'urgammel' ret til den slags. Men der er brug for identitet. Det erkendes også i Danmarks nye Forskningsministeriums 'nationale forskningsstrategi'. (Else Roesdahl 1997:46)

Identitet, det er altså det perspektiv middelalderarkæologien skal give dagens samfund? Er det vores relevans? Som Else Roesdahl fremhæver er det et politisk ønske, som derved automatisk bliver udpeget som det, der skal være arkæologiens berettigelse. Det giver berettigelse, forskningspenge, befolkningens interesse og politisk bevågen-

hed? Men det er vel ligeså relevant at spørge, om det også giver mening for os som arkæologer? Sat på spidsen kan forskningsstrategien vel også være et tveægget sværd, for hvis vi kun hænger vores faglige hat på for eksempel identitetsforskning – hvad så med alle de andre aspekter og perspektiver i middelalderarkæologien? Og hvem forsker vi så egentlig for, og hvem vil vi forske for? Hvilke identiteter skal vi arbejde med? Og hvad skal de her historiske identiteter bruges til? Tør vi tænke på, hvem der vil bruge dem, når mange mennesker i dagens samfund opfatter middelalderen som en mørk periode, med alle de fordomme og negative forestillinger det tillægsord kan bære? Eller skal vi bygge en identitet op på at missionere for middelalderen?

Nå – og hvad så?

Nå-arkæologi skulle være noget af det værste man kan bedrive. Det betyder, at hver gang man finder noget, siger man 'nå, det er så en brolægning fra 1400-tallet', hvorpå man tegner og beskriver brolægningen, og efter man har taget flotte fotos, fortsætter man med at grave. Der spørges ikke for alvor ind til brolægningens betydning andet end dens funktionstid, eventuelle udstrækning og form.

Litteratur

Mette Svart Kristiansen 2003

Renæssance, arkæologi – og bønder

I: *Renæssancens verden*, s. 473-490

Marshall McLuhan 2003

The Medium is the Message

I: Douglas Kellner (red.) *Media and Cultural Studies*.

Oxford & Malden, MA, s. 129-138.

Roesdahl, Else 1997

Dansk middelalderarkæologi – nu og fremover

Meta nr. 2 1997, s. 33-47.

Man insisterer ikke på, at brolægningen kan have andre betydninger, og kan lede til andre former for spørgsmål. Eller at man kan stille andre former for spørgsmål.

Sådan fornemmer jeg nogle gange, det er med middelalderarkæologien: der spørges ikke rigtigt ind til dens identitet i samfundet. For selvom vi måske bliver bedre til at formulere, hvad vi er gode til, så ved vi det jo egentlig allerede. Men vi er jo ikke de eneste, der skal vide, hvad der ligger på bunden af vores sjæl. Vi lever (heldigvis eller desværre?) ikke adskilt fra omverdenen, men vi er gode til at glemme det, og ønske os tilbage til universitetets fosterstadie, hvor vi ikke skulle tænke på, det der skete udenfor. I hvert fald ikke sådan rigtigt. Jeg gjorde tænkte ikke mig selv som en del af museumsverdenen, før jeg var nødt til det.

Men middelalderen omgiver os alle, hvad enten vi ser det eller ej. Dansk arkæologi bliver af mange mest forstået som forhistorisk arkæologi, mens middelalderarkæologien ofte er lidt anonym. Så hvad er det vi vil med middelalderen og middelalderarkæologien?

Noter

1. For en god ordens skyld skal det siges, at faget i 2005 ændrede navn fra middelalderarkæologi til middelalder- og renæssancearkæologi, fordi faget nu officielt også arbejder med perioden efter reformationen i 1536. Når jeg skriver 'middelalderarkæologi' mener jeg selve faget, der altså i dag kendes som middelalder- og renæssancearkæologi. Se evt. Mette Svart Kristiansen: *Renæssance, arkæologi – og bønder*.
2. Afdelingens hjemmeside:
www.aal.au.dk/midald/uddannelse/intro